

21st Century Skills: Creatief denken

CREATIEF DENKEN EN WERELDORIËNTATIE

Naast vakken als taal, rekenen en wereldoriëntatie hoor je ook steeds vaker de term 21st Century Skills (competenties). Hoe kom je in de toch al drukke onderwijspraktijk toe aan deze competenties? In dit artikel richten we ons op de competentie creatief denken. Wat wordt er precies verstaan onder creatief denken?

Helga Fledderus

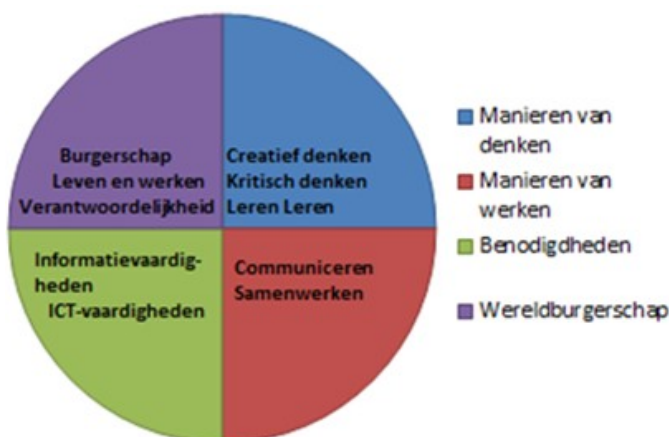
(h.fledderus@bbsdeklimb
oom.nl is leerkracht op
basisschool De
Klimboom in de Rips.
Daarnaast volgt zij de
Master Leren en
Innoveren op de Kempel

De samenleving is de afgelopen tijd behoorlijk veranderd van een industriële samenleving naar een kennissamenleving (Voogt, 2010). De continue ontwikkelingen op technologisch vlak zorgen ervoor dat leerlingen nu op een andere manier leven, werken en leren. Denk maar aan de invloed van ICT en tablets in ons onderwijs. Om ervoor te zorgen dat onze leerlingen in de toekomstige samenleving kunnen participeren, is het belangrijk dat ze over genoemde 21st Century Skills beschikken. Als we het hebben over 21st Century Skills dan bedoelen we kennis, vaardigheden, aanleg en houding. Het K-SAVE model (Knowlegde, Skills, Attitudes, Values and

heeft hierin een verdeling gemaakt van vier categorieën en in totaal tien generieke vaardigheden (SLO, 2011). Het zijn competenties die leerlingen in verschillende situaties gebruiken en die nooit losstaan van kennis (zie figuur 1). Uit onderzoek van Joosten (2013) is gebleken dat creatief en innovatief denken weinig aandacht krijgen in het primair onderwijs. De resultaten uit mijn vooronderzoek laten ook zien dat leerlingen in mijn klas de competentie creatief denken niet of nauwelijks beheersen. Vandaar dat we ons in dit artikel richten op de competentie creatief denken. Wat is creatief denken en hoe kun je dit toepassen in de huidige onderwijspraktijk?

Creatief denken

Bij het woord creativiteit, denken veel mensen al gelijk aan tekenen, knutselen en het vak beeldende vorming, maar creativiteit is meer dan dat alleen. Creativiteit maakt het mogelijk om onzekerheden te overwinnen en in beweging te blijven (Kooij, 2013). Denk maar aan het oplossen van een probleem of uitdaging zoals David van der Kooij dat liever noemt. Als je maar één oplossing hebt bedacht, die niet blijkt te werken hoe ga je dan verder?

Figuur 1 KSAVE- Model (SLO, 2011), (Hendriks, 2015)

Bij creatief denken gaat het om bedenken, uitwerken en analyseren van nieuwe ideeën en het leggen van verbanden (zie figuur 2) tussen zaken die niet direct met elkaar te maken lijken te hebben (Kooij, 2013). Marzano (2013) sluit hierbij aan en zegt dat het gaat om divergent denken. Het gaat om het creëren van verschillende oplossingen voor problemen.

Figuur 2 Creatief denken (Kruiper, 2015)

In de praktijk

In de periode dat ik bij mijn leerlingen creatief denken wilde gaan stimuleren, waren we bij geschiedenis net begonnen met het onderwerp de Tweede Wereldoorlog. Een onderwerp wat veel leerlingen erg aanspreekt. Voor mij als leerkracht was dit een mooie kans om dit onderwerp te combineren met een competentie als creatief denken. Je zou misschien denken wat voor connectie heeft creatief denken nu met een zwaar en heftig onderwerp als De Tweede Wereldoorlog? Meer dan je in eerste instantie zult denken. Om creatief denken te gaan stimuleren heb ik gekozen voor het werken in groepjes. Twee weten immers meer dan één! Ook wordt op deze manier het creatieve denkproces bevorderd. Connecties die jij niet ziet, ziet een ander misschien wel. Kortom: Je kunt van en met elkaar leren. De groepjes zijn samengesteld op basis van interesses. Park (1995) zegt namelijk dat intrinsieke motivatie een grote invloed heeft op creativiteit en leren.

Creatief denken en WO II

Onderwerp: Concentratiekampen

Wie: |

1. Question Bom

- Stel 10 vragen over je onderwerp. (Placemat methode)
- Bespreek de vragen die jullie hebben opgeschreven
- Kies de 10 belangrijkste vragen uit. (vragen arceren)

Ga op zoek naar de antwoorden op deze vragen

2. Connecties leggen.

Heeft deze gebeurtenis als het opsluiten van mensen in concentratiekampen zich ook al eerder voorgedaan in de geschiedenis? Waar zitten de overeenkomsten en waar de verschillen die ieder geval uniek maken?

- Denk aan de periode tot de WO II of periode erna tot nu.
- Maak bij elke gebeurtenis een tabel met daarin de overeenkomsten met de gebeurtenis van Anne Frank en de verschillen.

3. Metaforen

Bedenk een metafoor (beeldspraak) bij je onderwerp.
Voorbeeld van beeldspraak. Ik ben verliefd, ik heb vlinders in mijn buik.

4. Uitingen

Kun je op andere manieren (dans, toneel, muziek, kunstwerken enz.) anderen iets leren over het onderwerp?

5. Meetgegevens

Zoek zoveel mogelijke meetgegevens bij je onderwerp en maak er grafiekjes van.

Creatief denken en WO II

Onderwerp: Bevrijding/ D-day

Wie: |

1. Question Bom

- Stel 10 vragen over je onderwerp. (Placemat methode)
- Bespreek de vragen die jullie hebben opgeschreven
- Kies de 10 belangrijkste vragen uit. (vragen arceren)

Ga op zoek naar de antwoorden op deze vragen

2. Connecties leggen.

Heeft deze gebeurtenis zich ook al eerder voorgedaan in de geschiedenis? Waar zitten de overeenkomsten en waar de verschillen die ieder geval uniek maken?

- Denk aan de periode tot de WO II of periode erna tot nu.
- Maak bij elke gebeurtenis een tabel met daarin de overeenkomsten met de Bevrijding/ D-day en de verschillen.

3. Personifiëren

Hoe zou je deze gebeurtenis ervaren als neutrale land/partij?

4. Voorspellen

Hoe zou de wereld er straks over 10 jaar uit zien als er helemaal geen conflicten meer zouden zijn? Ook geen ruzie? Zou dat kunnen? Heeft het ook negatieve kanten?

5. Uitingen

Kun je op andere manieren (dans, toneel, muziek, kunstwerken enz.) anderen iets leren over het onderwerp?

6. Meetgegevens

Zoek zoveel mogelijke meetgegevens bij je onderwerp en maak er grafiekjes van.

7. Cartoons

Zoek Cartoons op uit die tijd. Wat leer je van die cartoons? Maak eventueel zelf ook een leerzame cartoon over die tijd.

Figuur 3 Lesbrieff Concentratiekampen (Hendriks, 2015)

Figuur 4 Lesbrieff Bevrijdingsdag – / D-day (Hendriks, 2015)

Het werken met creatieve denkvormen.

Bij elk onderwerp is een lesbrief ontwikkeld (zie figuur 3 en 4). Daarop staan een aantal creatieve denkwerkvormen (Kooij, 2013), waarbij kennis de basis is. De eerste opdracht is gericht op het verzamelen van die kennis. Alle leerlingen bedenken zoveel mogelijke vragen bij hun onderwerp. Zo leren de leerlingen nadenken over wat ze eigenlijk willen weten over het onderwerp en hoe ze dat kunnen omzetten in een goede vraag. De leerlingen bespreken de vragen in hun groepje en samen kiezen ze de belangrijkste vragen uit. Nu is het duidelijk naar welke kennis de leerlingen op zoek gaan. Een aantal weken lang werken de leerlingen op vaste tijden aan het project. De betrokkenheid is enorm en de leerlingen hebben het zelf niet altijd door, maar veel dingen die ze doen, hebben te maken met creatief denken. Zo komt het groepje van Anne Frank erachter, dat er twintig verdachten zijn die de familie Frank mogelijk hebben verraden.

De leerlingen leren dat er op één onderzoeksvraag niet altijd één antwoord is, maar dat een vraag ook meerdere antwoorden kan hebben. Het groepje met

Figuur 5 Question Bom:

De leerlingen overleggen over de vragen die ze kiezen.

leggen komen zij erachter dat discriminatie van een geloof zich in de loop van de geschiedenis vaker herhaalt. Denk maar aan de slavernij. Datzelfde groepje komt met het idee om doormiddel van dans andere leerlingen iets meer te willen leren over hun onderwerp (uitingen). Door deze denkvormen stimuleer je het creatieve denkproces. De leerlingen leren op een andere manier en vanuit een ander perspectief naar een onderwerp te kijken. Andere voorbeelden van creatieve denkvormen die op de lesbrieven staan zijn: connecties leggen, metaforen, redeneren en analogieën. Je kunt deze denkvormen ook implementeren in andere vakken. Het vraagt

De rol van de leerkracht

In het creatieve denkproces heeft de leerkracht de rol van gids en begeleider (SLO, 2011). Hij/zij coacht groepjes en begeleidt de leerlingen bij dit proces. Er zijn een aantal houdingsaspecten die van belang zijn (zie figuur 6). Volgens David van der Kooij (2013) geeft de leerkracht de leerling de ruimte te ontdekken, te experimenteren, risico's te nemen en stelt de leerling vragen. Daarnaast geef je de leerling ruimte en vertrouwen. Als een leerling bijvoorbeeld een rekensom op een andere manier uitrekent, zeg dan niet gelijk hoe het anders moet, maar geef de leerling een kans om een risico te nemen. En vraag ben je zo tevreden? Oftewel laat meer de ruimte bij de leerling, ben niet te suggestief, maar laat de leerling juist vertellen en pas daar je vraagstelling op aan.

Leerkrachtvaardigheden:

De leerkracht fungeert als rolmodel. De houding die je aanneemt speelt een cruciale rol. Dit laat je zien door:

- Nieuwsgierigheid uitstralen
- Een vragende houding aanmoedigen
- Ruimte geven voor experiment en falen
- Doorzetten en volhouden
- Verbindingen leggen zodat leren relevant en duurzaam is.
- Openstaan voor avontuur en nieuwe ideeën van jezelf en anderen verwelkomen en koesteren

Figuur 6 Houdingsaspecten Leerkracht (Kooij, 2013)

BBS De Klimboom

In groep 7/8 werken ze aan een project over De Tweede Wereldoorlog. Daarnaast probeert de leerkracht het creatieve denkproces bij de leerlingen te stimuleren door gebruik te maken van creatieve denkvormen. Elke les wordt gestart met een korte instructie waarbij de leerkracht uitleg geeft over een aantal creatieve denkvormen die ook op de lesbrief staan van de verschillende groepjes. Tijdens deze instructie straalt de leerkracht nieuwsgierigheid uit. Ze stelt vragen waardoor de leerlingen op een andere manier gaan nadenken over hun onderwerp. Bij de opdracht perspectiefwisseling (zie figuur 7), legt ze de connectie uit tussen het kijken naar het plaatje vanuit verschillende perspectieven en hun onderwerp. Ze laat leerlingen nadenken over de vraag: *Waarom was Anne Frank/ Adolf Hitler wel of niet creatief? Het zijn open vragen die ervoor zorgen dat de leerlingen zelf gaan nadenken. Vervolgens gaan de leerling aan de slag in groepjes. De leerkracht loopt rond en observeert de verschillende groepjes. Een enkele leerling denkt: dat is handig, de juf is beschikbaar en kan dus mijn vraag beantwoorden! Helaas, gaat dit vandaag even anders... Luuk loopt op de leerkracht*

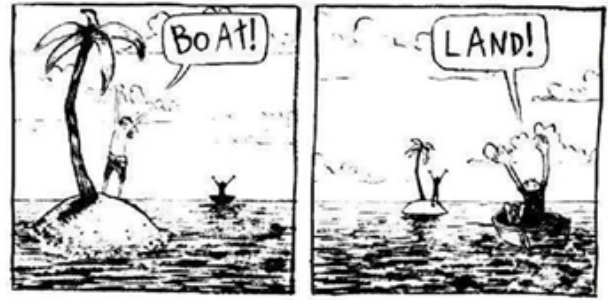

'Zonder creativiteit is het leven maar saai!'

'Maar juf, is alles niet creatief?'

Conclusie

Het is wel degelijk mogelijk om binnen de huidige onderwijspraktijk aandacht te besteden aan de 21st Century Skills (competenties), mits je als leerkracht bereid bent je aanpak af te stemmen op de huidige kennissamenleving. Wees daarin als leerkracht zelf ook creatief en denk vooral in kansen en uitdagingen. Als leerkracht hebben we al snel de neiging om dingen in te vullen of te denken voor de leerlingen. Probeer de leerlingen het vertrouwen en de ruimte te geven, dan kunnen ze soms meer dan je denkt!

Figuur 7 Perspective (Melissa, 2015)

Perspective...

Hij stelt zijn vraag: 'Juf, ik heb mijn vraag (de letterlijke vraag) ingetypt in een zoekmachine alleen kan ik het antwoord niet vinden.' In plaats van dat de leerkracht gelijk met een mogelijke oplossing komt, laat ze de leerling zelf nadenken over een oplossing. De leerkracht toont begrip voor de situatie en vraagt wat hij precies aan het opzoeken is. Luuk vertelt vol enthousiasme over het onderwerp en de vraag waar hij graag antwoord op wil. De leerkracht stelt een open vraag: 'Zou je het ook anders kunnen doen?' Luuk denkt even na, even later zegt hij: 'Ik kan het opzoeken in een boek'. Dat is zeker een goede mogelijkheid, maar zou je de zoekmachine ook anders kunnen gebruiken?, vraagt de juf. 'Ik zou ook andere zoekwoorden kunnen gebruiken,' zegt Luuk. De leerkracht geeft Luuk een welverdiend compliment. Even later loopt de leerkracht nog even bij Luuk langs om te kijken of het is gelukt. Luuk vertelt trots wat hij allemaal heeft ontdekt.

Literatuurlijst

- Joosten, F. (2013). Eindrapport, *De jeugd heeft de toekomst 2013: de verantwoording*. Rotterdam: CED-Groep. Geraadpleegd op: <http://www.onderwijsraad.nl/Eindrapport-De-jeugd-heeft-de-toekomst.pdf>
- Kooij, D. v. (2013). *Het Grote Vindingrijkboek*. Amsterdam: leuker.nu.
- Kruiper, L. (2015). *Creatief denken*. Geraadpleegd op: <http://linkdenktechniek.nl/page6.php>.
- Marzano, T. H. (2013). *Klaar voor de 21e eeuw*. Rotterdam: Bazalt.
- Melissa (2015). *I thought they said RUM*. Geraadpleegd op: <https://ithoughttheysaidrum.wordpress.com/2014/11/19/perspective-a-case-of-the-onlys/>
- Park, J. e. (1995). Intrinsieke en extrinsieke motivatie. In D. van der Kooij, & J. Jolles (Red.), *Het Grote Vindingrijkboek* (p. 97). Amstelveen: Leuker.nu.
- SLO. (2011). *De toekomst telt 2011: de verantwoording*. Enschede: Ververs Foundation & SLO. Geraadpleegd op <http://www.slo.nl/downloads/2011/toekomst-telt.pdf>
- Voogt, N. P. (2010). *21st Century Skills Discussienota*. Enschede: Universiteit Twente.

